

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 23. února 2023

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz

UNIKÁTNÍ DATABÁZE JIHOKARPATSKÝCH NÁŘEČÍ JE DOSTUPNÁ ON-LINE

Historicky cennou a dosud nevydanou Lexikální databázi jihokarpatských nářečí z materiálů Ivana Paňkevyče zveřejní dnes Slovanský ústav AV ČR. Databázi mohou využívat odborníci i veřejnost. Kromě dialektů zachycuje například i lidové zvyky a reálie, které odrážejí tradiční způsob života v Karpatech.

Termín *jihokarpatská nářečí* užíval slavný dialektolog Ivan Paňkevyč pro východoslovanské (ukrajinské či rusínské) dialekty nacházející se jižně od hlavního hřebene Východních Karpat – tedy na území někdejšího Československa a dříve po staletí na území Uher. Paňkevyč slovníkový materiál sbíral a rozšiřoval od dob první republiky až do své smrti v roce 1958.

„Nářeční slova z území tehdejší Podkarpatské Rusi a severovýchodního Slovenska sbíral v terénu sám Paňkevyč, jeho přispěvatelé z řad podkarpatských učitelů a studentů a později i jeho žáci. Paňkevyčovu slovníkovou kartotéku jsme zpracovali do elektronické podoby, vznikla tak lexikální databáze opatřená filtrem, díky němuž ji lze snadno prohledávat podle různých kritérií,“ říká hlavní redaktor databáze Michal Vašíček ze Slovanského ústavu AV ČR.

Současná elektronická lexikální databáze poprvé zpřístupňuje unikátní slovníkový materiál jak odborníkům, tak zájemcům z řad široké veřejnosti. Projekt byl podpořen z programu „Paměť v digitálním věku“ Strategie AV21.

Materiál nejen pro dialektology, ale i etnology

Databáze vznikala v letech 2011–2022 digitalizací ústavní kartotéky k zamýšlenému slovníku jihokarpatských ukrajinských nářečí. Pro každý kartotéční lístek vědci ze Slovanského ústavu AV ČR vytvořili stránku v databázi, na níž je umístěn jeho sken; dále jsou zde údaje z lístku přepsány a roztříděny do devíti polí (např. gramatická charakteristika, lokalita, kontext užití, pramen zápisu aj.).

Databáze je určena v první řadě dialektologům, důležité informace však může poskytnout také etnologům a etnolingvistům, protože je v ní významně zastoupena lidová slovesnost, lidové zvyky a obřady, a také popisuje řadu vesnických reálií odrážejících tradiční způsob života v Karpatech.

Kontakt pro média: **Eliška Zvolánková**
Divize vnějších vztahů AV ČR
press@avcr.cz
+420 739 535 007

Lukáš Novosad
Slovanský ústav AV ČR
novosad@slu.cas.cz
+420 607 912 245

„Věřím, že databáze bude přínosná jak pro jazykovědce z různých zemí, kterým poskytne bohatý materiál pro výzkum nářečního lexika, tak pro zájemce z řad široké veřejnosti. Může zaujmout Rusíny a Ukrajince, kteří těmito nářečímí mluví. To je několik set tisíc lidí – na východním Slovensku i na Zakarpatí jsou totiž nářečí i v současné době velmi vitální,“ dodává Michal Vašíček.

Více informací: **Mgr. Michal Vašíček, Ph.D.**

Slovanský ústav AV ČR

+420 608 818 292

vasicek@slu.cas.cz

facebook.com/SlovanskyUstav

twitter.com/SlovanskyU

instagram.com/slovanskyustav_avcr/

Přístup do databáze: <https://miracle.slu.cas.cz/ukrajina2/login.jsp>

Registrace je pro kohokoli zdarma, ediční manuál je k dispozici česky, ukrajinsky a anglicky.

Hlavní zpracovatelé databáze:

Zpracování a redakce: Mgr. Růžena Šišková, Mgr. Michal Vašíček, Ph.D.

Programátor: Dmitrij Lukin

Podrobněji o výzkumu jihokarpatských nářečí ve Slovanském ústavu AV ČR:

www.vedakolemnas.cz/pro-vsedni-den/170127-vyzkum-jihokarpatskych-nareci-ve-slovanskem-ustavu-av-cr.html

KDO BYL IVAN PAŇKEVYČ

Ivan Paňkevč (1887–1958) byl slavista širokého zaměření, dialektolog, který se po většinu vědeckého života věnoval ukrajinským či rusínským nářečím na území Československa. Pocházel z Haliče, vystudoval ve Vídni a po vzniku ČSR začal působit na Podkarpatské Rusi. Zastával zde funkci úředníka na ministerstvu školství, vyučoval na užhorodském gymnáziu, byl aktivní v ukrajinském kulturním spolku Prosvita, který spoluzaložil.

Patřil mezi hlavní zastánce ukrajinoфильního směru na Podkarpatské Rusi, který prosazoval ukrajinské národnostní, jazykové a kulturní směřování zdejších Rusínů. Od vzniku Slovanského ústavu spolupracoval na vědeckých úkolech s touto institucí ve Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. V roce 1938 získal titul docenta na pražské Karlově univerzitě za práci o fonetice a morfologii ukrajinských nářečí na Podkarpatské Rusi, přilehlých oblastí východního Slovenska a částečně též Rumunska. Působil na Ukrajinské svobodné univerzitě a poté na Filozofické fakultě Karlovy univerzity.

V poválečné době se zabýval hlavně sběrem písemných památek a historickou dialektologií. Od začátku dvacátých let sbíral materiály pro nářeční slovník – zpočátku používal pojem „oblastní slovník“, jehož koncepce byla původně širší a jenž měl zahrnout slovní zásobu jak živých nářečí, tak starší podkarpatské literatury.

HISTORIE PROJEKTU PO PAŇKEVYČOVĚ SMRTI

Další práce nad slovníkem se ujal syn Paňkevčova přítele Ivana Zilynského Orest, který obohatil shromážděný lexikální materiál o další excerpta nářečních zápisů (především z Paňkevčovy monografie z roku 1938) a připravoval slovník k vydání jako zaměstnanec Československo-sovětského institutu ČSAV až do roku 1963. Několika tisíci hesly z obce Varadka v té době přispěl další Paňkevčův žák Andrej Kurimský (jeho lístky jsou datovány lety 1960 a 1961). Zilynskyj zpracoval téměř polovinu hesel, avšak při stěhování akademického ústavu do jiné budovy se zpracovaná část slovníku ztratila.

Posledním pokusem o vydání slovníku byla snaha Mykoly Hrycaka v letech 1964–1966 spojit svůj lexikální materiál ze Zakarpatí s Paňkevyčovým, pro tento plán se však nepodařilo nalézt vydavatele (ostatně ukrajinistické projekty tehdy nebyly z politických důvodů podporovány). Kartotéka slovníku byla roku 1992 připojena k pozůstalosti Ivana Paňkevyče v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na Strahově, později byla uchovávána v depozitáři ve Starých Hradech, od roku 2015 se nachází v centrálním depozitáři v Litoměřicích.

V roce 2010 bylo ve Slovanském ústavu AV ČR rozhodnuto o zpracování tohoto jedinečného dialektologického materiálu. Celá kartotéka byla naskenována a v letech 2011–2022 zpracována do podoby elektronické lexikální databáze, v níž lze lexikální údaje vyhledávat a třídit podle různých kritérií.